

Joggen en de hond uitlaten vervangt zwemmen en picknicken

Amsterdamse bos in de overgang; van dagrecreatie naar stadspark?

Het Amsterdamse Bos is, in elk geval als begrip, bij zo goed als elke Nederlander bekend. Uit een onderzoek¹ verricht door de Hoofdafdeling Groenvoorzieningen, is gebleken dat de rol die het Bos in het recreatiegedrag van bewoners van de Amsterdamse agglomeratie speelt, in de tijd aan veranderingen onderhevig is geweest, en dat in de toekomst ook wel zal blijven. Daarnaast is de samenstelling van de Amsterdamse bevolking veranderd. Wil Amsterdam haar Bos blijven koesteren, dan zal zij zich zo nu en dan over die veranderingen moeten buigen en beslissen of en zo ja welke aanpassingen nodig zijn. De resultaten van het reeds genoemde onderzoek alsook de daaraan gekoppelde beleidsaanbevelingen, vormen de leidraad voor dit verhaal.

JOS GADET *

Eerst een korte historische schets van de totstandkoming van het Amsterdamse Bos. In 1928 werd door de gemeenteraad van Amsterdam besloten tot de aanleg van het Amsterdamse Bos op de door ir. Bos geadviseerde locatie. De gemeenteraad zelf maakt overigens weinig ophef over dit besluit, het werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Wel werd voor een uitgebreide bestudering van het bosproject in 1929 de zogenaamde *Boschcommissie* geïnstalleerd, waarin vele deskundigen waren verzameld. De commissie zag het als haar taak een programma voor de ontwerper van het plan te formuleren. In 1931 bracht de commissie voor het eerst verslag uit: de aanleg van het bos werd zeer zinvol geacht omdat het voorzag in een nieuw landschapstype in de onmiddellijke omgeving van de stad en een verveelvoudiging betekende van de recreatiegelegenheden. Het Bos zou in de eerste plaats een sociaal karakter moeten krijgen: een gebruiksbos voor de gehele Amsterdamse bevolking.

Werkverschaffing

In 1934 werd besloten om met de werkzaamheden te beginnen. De economische crisis in de jaren dertig met zijn enorme werkloosheid noodzaakte de overheid tot het vinden van werkverschaffingsobjecten. Daartoe leek het Boschplan bij uitstek geschikt. De dienst Publieke Werken besloot zelf het ontwerp op zich te nemen. Hoofdarchitect-stedebouwkundige ir. C. van Eesteren (de beroemde) kreeg de opdracht en ging, samen met ir. J.H. Mulder, aan het werk. Ze werden bijgestaan door de 'kleine Boschplancommissie', samengesteld uit de oorspronkelijke Boschcommissie. De pers raakte begeistert; sommigen spraken over het 'Boschplan' als een wereldwonder, zelfs te vergelijken met de Zuiderzeewerken!

Vanuit de linkse hoek werd het Boschplan echter aangevallen als 'monument van uitbuiting'. Al het graafwerk geschiedde met de hand en van de tewerkgestelden was lang niet iedereen dergelijk zwaar werk ge-

wend. Daarbij werden de arbeiders, zo was de kritiek, slecht behandeld, was de medische verzorging onvoldoende en werd met de verdiensten ternauwernood het steunbedrag gehaald. De aanleg werd op 25 maart 1970 beëindigd met het planten van de laatste bomen op de heuvel in het noordelijk deel.

Onder de loep

Het Bos is sindsdien natuurlijk volgroeider geworden. Ook het voorzieningenpakket heeft een aantal veranderingen ondergaan. Daarnaast is de samenstelling van de Amsterdamse huishoudens veranderd, wat nieuwe claims op de ruimte tot gevolg heeft. Er was dus voldoende aanleiding om het functioneren van het Amsterdamse Bos opnieuw onder de loep te nemen en na te gaan of de inrichting en het beheer nog wel

voldoen aan de eisen van de hedendaagse bezoeker. De laatste inventarisatie van het recreatieve gebruik was al weer 25 jaar geleden verricht.²

In de periode september 1986 tot en met augustus 1987 is een onderzoek gehouden, waarin de volgende vragen centraal stonden:

Hoeveel mensen bezoeken jaarlijks het Amsterdamse Bos, welke activiteiten worden er ontplooid en wat is de mening van de bezoekers over de geboden voorzieningen?

Er is gekozen voor objectonderzoek, waarbij onder bezoekers van het Amsterdamse Bos enquêtes zijn afgenomen en tellingen en kentekenregistraties zijn uitgevoerd.³ Objectonderzoek heeft als nadeel dat de bevindingen niet zonder meer in een bredere context kunnen worden geplaatst. Om dit manco enigzins te verhelpen is waar mogelijk gerefereerd aan ander onderzoek, zoals bijvoorbeeld de Omnibusenquêtes.⁴

Kortstondig alledaags

Het Bos heeft 4 miljoen bezoekers per jaar, vergeleken met de recreatiegebieden Twiske (730.000) en Spaarnwoude (1,2 miljoen) een beduidend hoog aantal. Ook uit de Omnibusenquête '86 bleek dat het Amsterdamse Bos het best bezochte recreatiegebied in of in de buurt van Amsterdam is.

Het ophaalbruggetje in de buurt van de grote speelweide in 1934 ...

Van de respondenten komt driekwart regelmatig, dat wil zeggen één of meerdere keren per maand, in het Bos. Bovendien zegt ruim de helft (52%) de laatste tien jaren vaker naar het Bos te zijn gegaan. Bij slechts 11% is er sprake van een afname, zodat de bezoekfrequentie per saldo is toegenomen.

De meeste bezoeken vinden op de zondagen plaats, wat erop zou kunnen duiden dat het Bos als dagrecreatiegebied bezocht wordt. De toename van het aantal bezoeken door de week, vergeleken met resultaten uit eerder in het Bos verricht onderzoek, duidt echter op een verandering. Omdat verder kortstondige activiteiten zoals wandelen, trimmen en fietsen overheersen, is het bezoek van vrij korte duur: 73% van de respondenten heeft na uiterlijk twee uren het Bos weer verlaten. Voor ongeveer één derde van de bezoekers duurt het bezoek hooguit één uur. Het percentage dat langer dan 3 uren in het Bos verblijft (10%) is een stuk lager dan in het Twiske (33%) en Spaarnwoude (ongeveer 20%). Hierin verschilt het Bos duidelijk van genoemde twee recreatiegebieden. Kortstondige alledaagse tegenover langdurige recreatieve activiteiten.

Afstandgevoelig

Slechts 15% van de bezoekers komt niet uit de omliggende gemeenten. Het grootste gedeelte komt uit Amsterdam (55%, waarvan ongeveer 40% uit Buitenveldert en overig Zuid) en Amstelveen (21%). Voor Spaarnwoude en Twiske geldt dat slechts 19 respectievelijk 21% uit Amsterdam komt. Dit benadrukt niet alleen de afstandgevoeligheid van het recreatiegedrag, maar evenzeer het belang van het Amsterdamse Bos voor de inwoners van Amsterdam. Ondanks het feit dat het merendeel van de bezoekers dicht bij het Bos woont, komt 64% toch met de auto (zie tabel). Overigens komt dat niet overeen met wat uit de Omnibus-

Tabel: Belangrijkste vervoermiddel naar het Amsterdamse Bos

	Recreatie- onderzoek		Omnibus- enquête
	abs.	%	%
(brom-)fiets	728	20	49
auto/motor	23		
	48	64	11
openb. vervo.	160	5	9
lopend	346	10	30
overig	18	1	1
totaal	3595	100	100

Bron: Jos Gadel

enquête '87 werd gehaald. Daaruit bleek dat slechts 11% van de respondenten die het meest naar het Bos gingen, dat met de auto deden. Een verklaring is misschien dat een groot deel van de enquêtes van het recreatieonderzoek op parkeerplaatsen is afgenomen. Het aantal bezoekers dat met de auto komt, kan daardoor in de Omnibusenquête een flink stuk lager komen te liggen. De bezoekers waarderen vooral het boskarakter, de rust, de nabijheid en de mogelijkheden om bepaalde activiteiten te ontplooiën, waarbij onder meer moet worden gedacht aan trimmen, vissen en dergelijke.

Picknicken en zwemmen

Ondanks een nogal gebrekkige kwantitatieve onderbouwing, kan uit het in de jaren zestig uitgevoerde onderzoek worden afgeleid dat het Amsterdamse Bos op mooie dagen intensief werd benut om te zonnen, te picknicken en te zwemmen. Dit zijn activiteiten die nu hoog scoren in Twiske en Spaarnwoude. Ook wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat door het relatief slechte weer tijdens de onderzoeksperiode deze activiteiten in het onderhavige onderzoek zijn onderschat, moet

worden geconcludeerd dat zij thans van ondergeschikte betekenis zijn. Het Bos wordt nu veel meer gebruikt om te wandelen, te trimmen en de hond uit te laten; kortstondige alledaagse activiteiten.

Uit het onderzoek van de Provinciaal Plannologische Dienst blijkt verder dat het bezoekpatroon aan recreatiegebieden afstandsgevoelig (in tijd-ruimte perspectief) is. Wellicht houdt dat verband met het activiteitenpatroon: recreanten zijn bereid een grotere afstand te overbruggen voor specifieke activiteiten als zwemmen, watersport, strand- of duinwandelingen. Aangezien deze in het Amsterdamse Bos duidelijk minder voorkomen, is de straal van het verzorgingsgebied relatief beperkt. Relatief in die zin, dat 15% overig bij een totaal bezoek van 4 miljoen altijd nog 600.000 bezoekers uit de rest van de regio is.

Stadspark

Evaluerend kan gesteld worden dat het Bos halverwege is op de weg van recreatiegebied naar stadspark. Als gevolg van de toegenomen mobiliteit is de dagrecreatie, vergeleken met de daarvoor meer geschikte gebieden als de Veluwe en de Noordhollandse stranden, immers op de achtergrond geraakt en meer en meer vervangen door activiteiten als wandelen, trimmen en fietsen.

Deze activiteiten zullen toenemen als de bebouwing van de Middelveldsche Akerpolder en Tuinbouwgebied Sloten een feit is geworden en de trend van toenemende bedrijvigheid ten zuidwesten van het Bos zichtbaar wordt. Het Bos zal stedenbouwkundig steeds centraler komen te liggen. Gezien het monofunctionele karakter van de Middelveldsche Akerpolder, Sloten en Buitenveldert, moet erop worden toegezien dat het Amsterdamse Bos niet tot buurtpark verwordt. Die kans is ruim aanwezig; saai parken zijn er immers genoeg in de stad. De mutaties in de Amsterdamse huishoudenssamenstelling, waarbij aan de ene kant groepen met weinig geld en veel tijd en aan de andere kant groepen met veel geld en weinig tijd zullen ontstaan, zullen eveneens gevolgen hebben voor veranderingen in het Bos.

Er zouden meer voorzieningen moeten komen die een kortstondig alledaags gebruik ondersteunen en zo mogelijk verder stimuleren. Verder dient als uitgangspunt te worden gehanteerd dat in een tijdperk waarin de ontwikkeling van het recreatiepatroon wordt gekenmerkt door differentiatie, de concurrentiekracht ten opzichte van bijvoorbeeld Spaarnwoude niet moet worden gezocht in 'meer van hetzelfde'. Het uitbuiten van zowel de specifieke voordelen van het Bos, alsook de stedelijke potenties die het Amsterdamse Bos zeker heeft, biedt meer perspectief.

Publiekstrekker

Daarbij moet volgens mij worden gedacht aan het toegankelijk maken van de noordelijke oevers van het Nieuwe Meer ten behoeve van waterrecreatie, zoals zwemmen en surfen, de aanleg van een zwemgelegenheden elders in het Bos, exploitatie van theater-, kunst- en muziekactiviteiten en een groter en gedifferentieerder aanbod van horecavoorzieningen.

... en in 1989. Foto's: Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam

Toekomst van het Bos

Ter gelegenheid van het 55-jarig bestaan van het Amsterdamse Bos werd op 15 maart jongstleden een symposium gehouden over de toekomst van het Bos. Een aantal deskundigen uit verschillende vakgebieden gaven hun visie. Zij reageerden hiermee ook op het recreatieonderzoek van de Hoofdafdeling Groenvoorzieningen. Dit artikel beperkt zich tot de visies uit de stedenbouwkundige en sociaal-geografische hoek.

Volgens de stedenbouwkundige Eerhart van de Landbouwniversiteit Wageningen, was het Bos er (in concept) eerder dan het Amsterdams Uitbreidingsplan (AUP) dat daar op heeft ingespeeld en er ten dele haar vorm aan heeft ontleend. Een 'uniek stadsconcept om trots maar vooral zuinig op te zijn' is daarvan het gevolg. In 55 jaar heeft de stad zich uitgebreid en het Bos ligt niet meer buiten de stad, maar werd onderdeel van de agglomeratiestructuur. Doordat de agglomeratie zich heeft ontwikkeld tot een *vinger- of lobben-model* is tussen stad en park, mede door veranderd re-

creatiegedrag, een nieuwe interactie ontstaan. Daarom wil Eerhart het Bos zo houden als het nu is. Hoogstens kan de bereikbaarheid aan de west- en de zuidkant verbeterd worden. 'Geen culturele activiteiten erbij', was zijn reactie op een dergelijke aanbeveling in het recreatieonderzoek, want: 'Het Bos ligt fundamenteel anders dan het New Yorkse Central Park of de Tiergarten in Berlijn'. Volgens de Amsterdamse wethouder Ten Have is het beleid erop gericht de verstedelijking van de ruimte tussen de bebouwde kommen af te remmen. Daar moet groen vrijkomen om reeds bestaande groene lobben rondom de stad te versterken. Met de andere groene lobben rond de agglomeratie moet het Bos dan, niet in de laatste plaats voor omwonenden die weinig te besteden hebben, recreatiemogelijkheden bieden. Ten Have wil wel *zorgvuldig* enkele extra activiteiten inpassen met het oog op het toerisme. 'Het Amsterdamse Bos moet profiteren van de bijzondere kwaliteiten ten opzichte van de andere lobben'. Hij

noemde onder meer de unieke ligging in de stad en ten opzichte van snel- en spoorwegen.

Prof. dr. van Engelsdorp Gastelaars, hoogleraar Sociale Geografie, maakte gebruik van resultaten van dagboek-onderzoek naar het doen en laten van de *nieuwe stedeling*. Over het gebruik dat deze groep van het Bos maakt, merkte Gastelaars het volgende op. Het stedelijk dynamische huishouden wil centraal wonen en voorzieningen in de nabijheid hebben. Recreëren doen ze individueel en ingepast in een keten van andere activiteiten. Tussendoor 'snel even hardlopen' en is er geen park in de buurt dan 'rent men wel ... gewoon over straat'. Voor hen heeft het Bos dus geen functie. Voor de omwonenden is het Bos echter wel van grote betekenis. 'Ik hoop dat u niets met dit bos zult doen', luidde daarom zijn ferme conclusie. Omdat het toch nooit een stadspark kan worden, is het zinvoller de bereikbaarheid vanuit Nieuw-West te verbeteren. Het Bos kan daardoor tot een goed functionerend buurtpark 'verworden'.

AEMILIA DE KONINGH

Ook stedelijke publiekstrekkingen als musea (Guggenheim en Metropolitan in Central Park, New York; Kröller-Müller op de Veluwe) en muziekcentra (Neue Philharmonie aan Tiergarten, Berlijn) zouden een plaats in of aan de rand van het Amsterdamse Bos kunnen krijgen. Naast een doorbreking van het monofunctionele karakter van dit deel van de stad heeft het ook andere positieve gevolgen. Het kan de stad Amsterdam weer terugbrengen in de top van het klassement der meest bezochte Europese hoofdsteden, een klassement waarin zij de laatste jaren steeds verder gedaald is. Tevens kan dan de culturele en toeristische stad de hindernis nemen, die het grensgebied van de Singelgracht blijkbaar vormt. Dat dit succes kan hebben bewijst het Vondelpark. Uit onderzoek is gebleken dat parken een belangrijke rol spelen in het leven van af-

hankelijke groepen in de stad zoals de bejaarden, werklozen, allochtonen, jonge eenoudergezinnen en kinderen. Daarom moeten mijns inziens overheid en particulier initiatief zorg dragen en aandacht hebben voor voorzieningen die niet rendabel, maar wel nodig zijn: het Bos als park met gratis voorzieningen, zoals informele muziekpodia, een kinderboerderij, speeltuintjes en kaarthuisjes.

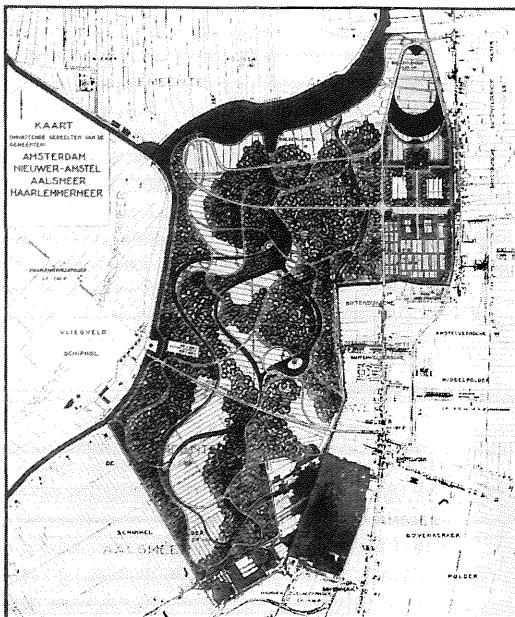
Geld gaat dat zeker kosten. Gezien de belangrijke regionale betekenis, zou een grotere bijdrage van Rijk en provincie gevraagd kunnen worden. Maar ook privatisering en commerciële exploitatie kunnen in sommige gevallen nuttig en haalbaar zijn. Daarover zal nog eens goed van gedachten gewisseld moeten worden, als men heeft besloten wat men wil: een functioneel ste-

delijk park of een verwaarloosd buurtpark. Daar tussenin liggen geen mogelijkheden. De keuze is er echt een uit twee.

* Sociaal-ruimtelijk onderzoeker bij de Hoofdafdeling Groenvoorzieningen van de gemeente Amsterdam. Het artikel is op persoonlijke titel geschreven.

1. Bureau OBV: *Het Amsterdamse bos, kwalitatieve en kwantitatieve analyse van 't recreatief gebruik*, Amsterdam 1989. Het rapport is verkrijgbaar bij de Hoofdafdeling Groenvoorzieningen, tel. 596 25 04.
2. Stadsontwikkeling Amsterdam 1964
3. Voor de exacte methodische opzet verwijs ik naar het onderzoeksrapport zelf of een samenvatting daarvan, te bevragen bij de Hoofdafdeling Groenvoorzieningen, telefoonnummer 5962518.
4. Huis-aan-huisenquêtes, meerdere malen per jaar verricht door de afdeling Bestuursinformatie van Amsterdam.

Het eerste ontwerp van het Bos, gemaakt in 1931 door ir. Bos.

Advertentie

GEOPTIEK TIJDSCHRIFT VOOR AKTUELE SOCIAAL-RUIMTELIJKE PROBLEMATIEK

GEOPTIEK is hét medium voor jonge UvA-geografen
GEOPTIEK publiceert interessante papers, leeronderzoeken, scripties en artikelen op alle geografische terreinen

GEOPTIEK recenseert, kritiseert en stimuleert
GEOPTIEK is een uitgave van het ASVS en verschijnt 4x per jaar

NIEUWSGIERIG?

Je abonneren op Geoptiek is heel eenvoudig.
 Maak f 17,50 over op giro 298 68 30 t.n.v. ASVS-Publicatiereeks, A'dam.
 Geoptiek is ook los verkrijgbaar bij
 het Fort van Sjakoo, Atheneum en de ASVS.